

ÁR NDUJ AR KORINTIO

Ar 'bet'o he'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mempa ya me Nkorinto

Ar nzengwa

¹ Nuga dar Pablo, xi ts'onkagi ga pota ar tsi Hmu Hesukristo, ngetho njap'u bi ne Jö. Nuga ne ar ku Sostene,

² di peñ'ahē nunar he'minu, nu'ahu ár nijö'ihu Jö gi 'buhunu Nkorinto. Xi xuk'ahu ar tsi Hmu Hesukristo, ne xi 'wek'ahu go ár meti'ihu Jö, mahyegiwi nu'u habu gatho mat'wa ár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo, ár Hmu'u ne ma Hmuhu n'ehe.

³ Jö ma tsi Dadahu ne ar tsi Hmu Hesukristo da 'ra'ahu n'ar hogam'ui ne da hwëk'ahu yá ñho.

Ar Pablo umba njamödi Jö xi hwëkwa yá nt'uni xi t'umba ya ku

⁴ Hindi tsaya di umba njamödi Jö, di beñ'ahu ne ya ñho xi hwëk'ahu Jö, ngetho gi 'buhwihu ar tsi Hmu Hesukristo.

⁵ Ngetho gi 'buhwihu, xa xi nhwëk'ahu nzeye ya ñho, xa ja te gi möñhu, ne gi pe'su ar mfödi xiñho.

⁶ Ne xi nheki xi mpe ha ri m'uihu nunar mhö da xi'ahu ndi nonga ar tsi Hmu Hesukristo.

⁷ Xa gi pe'sfu gatho yá nt'uni Jö, hinte gi k'athu, gi to'mthohu da penga ar tsi Hmu Hesukristo.

⁸ Nö'ö n'ehe ma da zet'a ri ñ'emuihu, ne njap'u da za gi tsoñhu hár ngöts'i ar 'ñu, ne hinte di ja te da thös'ahu majöni har ngöxapa da penk'ö.

⁹ Jö ot'a nö'ö mö, ne go gehnu togo bi zo'ahu gi ntsixkwihu ár T'u, gehnu ma tsi Hmuhu Hesukristo.

Ya ku me Nkorinto xi ñhege

¹⁰ Tsi kuhu, di a'ahu ar möte hár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo, gi ñöhu n'adar mhö, ne hinda nja ya ñhege. Mahyoni gi pe'su n'adar mfeni ne n'at'wu gi pehu.

¹¹ Tsi kuhu, xta ode xi mönga yá mēni ar Kloe, enö hingi beñhu mahyegi ne gi ntsahñökihu.

¹² Gehnu di ne ga beñ'ahu, 'ra gi eñhu: Nuga ár metigi ar Pablo. Ma'ra gi eñhu: Ár metigi ar Apolo. Ha ma'ra: Ár metigi ar Pedro. Ne ma'ra gi eñhu: Ár metigi ar Kristo.

¹³ Hage xi nxenga ar tsi Hmu Hesukristo 'mu. Hage bi ts'uta har pont'i ar Pablo ne njap'u xka mpohu. Wa ga nxixthehu hár thuhu ar Pablo.

¹⁴ Di umba njamödi Jö hinto xta xixthe'ihu, honse ar ku Krispo ne ar ku Gayo.

¹⁵ Njap'u hinto da tsä da ñ'enö xi nxixthe ha ma thuhu.

¹⁶ Da xixthe yá mēni ar ku Estefana n'ehe. Hindi beni ha xta xixthe ma'ra.

¹⁷ Ar tsi Hmu Hesukristo himbi menkagi ga xixthe. Bi menkagi ga mönga ar hoga mhö; hinge ngu ár mfödi ya meximhai, ne njap'u da hñökwa ár ts'edi ár ndöte ar tsi Hmu Hesukristo har pont'i.

Ar tsi Hmu Hesukristo gehnu ar ts'edi ne ar hoga mfödi xi unga Jö

¹⁸ Nunar mhö nonga ár ndöte ar tsi Hmu bi ts'uta har pont'i, handa ngu n'ar 'bemfeni nu'u togo xi

m'edi. Ha nuju togo xta mpohu, gehnu ár ts'edi Jö xi t'akagihu.

¹⁹ Ngetho njanu engá hár T'ofó Jö:

Ma ga hwatwabi yá mfödi nu'u togo ja yá mfödi, ne ma ga emba yá mfeni nu'u togo xa ti yá mfeni.

²⁰ Hinjo'o n'ar nimfenipya. Hingi thinga n'ar böt'ofó. Habu tsá da thinga n'a togo thö xiñho nuya payu. Ngetho Jö handwa yá mfeni ya meximhai ngu n'ar 'bemfeni.

²¹ Jö xa döta ár mfödi, ne bi hñuts'i hinge nda bö ya jö'i togo'ö di tenda yá mfödise. Jange bi beñ'ö mar ñho nda pö nu'u nda ñ'emui ar hoga mhö xi t'enö, mödi handa ya jö'i ngu ar 'bemfeni.

²² Nuya xodyo adi da hyanda ya nt'udi, ne nu'u hingya xodyo adi da t'uta ar mfödi.

²³ Ha nuju, di möñhu ar hoga mhö nonga ar tsi Hmu Hesukristo bi ts'uta har pont'i. Nunar mhönu japi da mfe'sa nuya xodyo, ne handa ngu n'ar 'bemfeni nu ma'ra hingya xodyo.

²⁴ Ha nu'u togo xi zohna Jö, ngu ya xodyo wa hingya xodyo, nunar tsi Hmu Hesukristo gehnu ár döta mfödi ne ár ts'edi Jö xi ñ'udi.

²⁵ Ngetho nö'ö benga ya jö'i n'ar 'bemfeni pe Jö, töpatho yá mfödi gatho ya jö'i. Ha nö'ö hant'u hinte ja ár ts'edi Jö, töpatho ár ts'edi gatho ar meximhai.

²⁶ Hyanthu xiñho tsi kuhu, tengu xi zo'ahu Jö. Hinge ngar nzeyehu ngi pe'su ar mfödi ngu benga ya meximhai, hinte mi ja ri ts'edihu, hinte mi ja ri nsuhu.

²⁷ Nö'ö handa ya meximhai hinte pe'sa ár mfödi, go xi hwahna Jö da 'betwa yá tsá ya nimfeni. Ne

nö'ö beñ'u hinte ja ár ts'edi, gehnu xi hwahna Jö da 'betwa yá tsá nu'u ja yá ts'edi emp'ö.

²⁸ Ne nö'ö xi nt'utsa, xi t'ei, ne nö'ö hinter me'ö, gehnu xi hwahna Jö da hwata nö'ö pe'sa ár nsu.

²⁹ Njap'u hinto tsá da 'ñexa ár nsu hár nthandi'ö.

³⁰ Jö bi tetju nga 'buhwihu ar tsi Hmu Hesukristo. Ne njap'u bi t'akagihu ar hoga mfödi, bi t'engagihu hinte ma ts'oki di tuhu, xi nt'axkagihu, ne xi ts'imgagihu har ts'oki ndi 'buhu.

³¹ Bi tho njap'u ngu enga har T'ofu: Nu togo exa ár nsu, dá 'ñexa ár nsu 'buhwi ar tsi Hmu.

2

Ar mhö nonga ar tsi Hmu Hesukristo xi ts'uta har pont'i

¹ Tsi kuhu, nú'mu nda map'u ma da dat'ahu majöni ár mhö Jö, hinda tsomp'u da xi'ahu ya nzatho mhö ha n'ar döta mfödi.

² Ngetho da beni gatho ya pa nga 'buhwihu, honse nga zo'ahu togo ar tsi Hmu Hesukristo, ne hanja bi ts'uta har pont'i.

³ Nú'mu nda 'bup'u, ndi 'bu ngu xki wentkatho, ne xa ndi tsu ne ndi nhwöt'i.

⁴ Nunar hoga mhö ndi xi'ahu, hinge ndi ne nga ka'ahu nga jumpa ár mfödi ya meximhai. Da ñ'u ár ts'edi ár Hñö Jö.

⁵ Ne njap'u ri ñ'emuihu hindi huxa ha yá mfödi ya meximhai, di huxa hár ts'edi Jö.

Ar nt'uti unga ár Hñö Jö

⁶ Hö, di noñhu ar mfödi, ne di xipabihu nu'u togo xi ñöxa yá ñ'emui, hinge ngu ár mfödi ya meximhai

ne nu'u yá ndö. Geseyu tx'u₂tho 'b₂edi da tho yá ts'edi.

⁷ Ha nunar mfödi di möñhu, gehnu unga Jö hinto mi pödi ngetho xki t'ögi, ne ya mam'et'o xki hñuts'i nda t'akagihu ne nga 'buhwihu hár nsunda.

⁸ Nunar mfödinu hinxi bö ya ndö 'bu nuya payu, ngetho nu'mu xi böhmö, hinxi tsuta har pont'i ar tsi Hmu togo ár meti ar nsunda.

⁹ Bi thogi ngu engá hár T'ofö Jö:
Nö'ö hinxi hyanda yá da ar meximhai,
hinxi 'yoxa ár gu, wa xi zopa hár mfeni,
gehnu xi 'yekwa Jö da umba nu'u togo möpa ár 'ñu.

¹⁰ Ha Jö ba pehna ár Hñö bi utkagihu, ngetho ar Hñö gatho het'i, het'wabi nö'ö xi ñhembí da fötwa Jö.

¹¹ Hinjo'o n'ar jö'i di pödi tema tsá hár muí man'ár mijö'iwi, honse ár hñöse 'bu hár muí'ö. Njap'u₂tho n'ehe hinto man'a pötwa tema bengá Jö, honse ár Hñöse.

¹² Ne nuju hingi tsixkagihu ár mfeni ar meximhai, go tsixkagihu ar Hñö xpa pehna Jö, njap'u ga pöhu tema xi hwëgagihu.

¹³ Jange di ñöhu hindi temfu ár mfödi ar meximhai. Di ñöhu ngu utkagihu ár Hñö Jö, ne di othwu ar 'ñu ma'ra, di tenthu nuya mhö xi nsikagihu.

¹⁴ Ha nö'ö ar ñ'ohö 'yo tenga ár mfenise, hingi handa nö'ö unga ár Hñö Jö. Ngetho beñ'ö xi 'be yá mfeni nu'u togo oxa nuya mhöyu. Ne hingi tsá da zo ár mfeni, ngetho nu'mu da hñet'i, mahyoni ár mfats'i ár Hñö Jö.

¹⁵ Ha nö'ö togo tsi'spa ár mfeni ár Hñö Jö, gatho pödi da hwahni, ne hinto tsá da bötwa tengu pe'ö.

16 Ngu mönga hár T'ofö Jö: Hinto xi bötwa ár mfeni ar tsi Hmu, hinto tsá te da uti. Ha nuju di pe'sfu ár mfeni ar tsi Hmu Hesukristo.

3

Yá maxte Jö

1 Tsi kuhü, hinxi tsá xta zo'ahü ngu nu'u togo pe'spa ár Hñö Jö. Xta zo'ahü ngu gar jö'ithohü, jangu n'ar tsi t'ulo bötsi ja xi m'ui; gi njahup'u hár 'ñu ar tsi Hmu Hesukristo.

2 Pontho di 'ra'ahü ar 'ba, hinge mahyegi ngu ar ñhuni tsi ya döta jö'i. Ngetho himi tsá ngi tsihü, ha nuya payu hinga tsá gi tsithü.

3 Gar jö'ithohü ngetho xa gi gesehü, xa gi ntuñhü, ne hinga pe'su n'adar mfeni. Hage hingya jö'itho'ihu 'mu, di hñöx'athohü gatho nu ma'ra.

4 Ngetho nú'mu gi eñhü: Nuga ár metigi ar Pablo, ne ma'ra enö: Nuga ár metigi ar Apolo; hage hingar jö'itho'ihu njap'u 'mu.

5 Ter meka, ne ter me ar Apolo. Nuje honse yá 'begogihe ar tsi Hmu togo da hös'ahe ár mhö'ö, ne da mfaxtehe ga ñ'emuihü. Da jahep'u n'a ngu n'a da othe ngu bi 'rakagihe ar tsi Dada.

6 Ngu n'ar 'bot'i, nuga da pot'i, ar Apolo bi 'ñunthe. Ha Jö go bi japi bi te'ö.

7 Nu'mú, hinter m'efi nö'ö togo mpot'i wa nö'ö 'ñunthe, ngetho Jö go jap'ö da te.

8 Nö'ö togo mpot'i, ñhehwitho nö'ö togo 'ñunthe, mödi ma da hñönga n'a ngu n'a ár nthöhö ngu xi 'yot'a ar 'befi.

9 Ngetho nuje yá maxtegihe Jö, ha nu'ahü ár 'bot'i'ihu, ne ár ngu'ahü Jö n'ehe.

10 Nuga, Jö xi hwägagi ngu n'ar hongu pödi xiñho, da du'mba ár wa ar ngu, ha man'a bi guts'i di hets'i. Dá jamasu n'a ngu n'a da hyandi hanja juxa ar ngu.

11 Ngetho hinjo'o togo da guxa man'ár ndui ar ngu. Nunar tsi Hmu Hesukristo gehnu ar ndui'ö.

12 Ha mañö nunar nduinu, tsá da t'uxya k'axt'i wa ya t'axbojö, ya nzatho do, ar za, ya t'ei, ya xiza.

13 Ha nu xta zonga ar pa da thö'spa majöni, ka ma da nhekinu ár 'befi n'a ngu n'a; ngetho ma da thoka har tsibi, ne njap'u da födi tema bi gu bi hyoka ár 'befi.

14 Nö'ö togo hinda zöt'a ár 'befi bi guts'i, ma da me'sa ár nthöhö.

15 Nu'mu ár 'befi n'a da zöt'i, da m'ep'u, ne honse ma da k'ont'i ngu nú'mu da k'ont'a ha n'ar tsibi.

16 Ha hingi pöhu go ár nijö'ihu Jö, ne ár Hñö Jö 'bu ha ri muihu.

17 Nu'mu togo da hwatwa ár nijö Jö, ma da nhwat'ö n'ehe, ngetho ár nijö Jö go ár meti'ö, ne go ge'ahu.

18 Yo gi nkasehu. Ha nu'mu n'a gi beñhu gi pe'sfu ár mfödi ar meximhai, 'yothu ngu hinte gi pöhu, ne njap'u majöni gi pe'su ar hoga mfödi.

19 Ngetho nunar mfödi jawa har ximhai, Jö handi ar 'bemfeni, ngu enga har T'ofö: Jö bi japi bi mfe'sase ha yá ts'omfeni.

20 Man'agi enö: Jö emba yá mfeni ya bömfödi, hinter me'u.

21 Jange hinto gi ñexa ri nsuhu gi teñhu ya jö'i, ngetho gatho ri metihu.

22 Nu'mu ar Pablo, ar Apolo, wa ar Pedro, ar ximhai, ar te, ar ndöte, ár pania, nö'ö xi ñep'u, gatho'u go ri metihu.

23 Ne nu'ahu ár meti'ihu ar tsi Hmu Hesukristo, har Hesukristo ár meti Jö.

4

Ár 'befi yá mpote ar tsi Hmu Hesukristo

1 Di ne ga xi'ahu, gi nugagihe ngu yá 'begogihe ar tsi Hmu Hesukristo; xi hñuxkagihe Jö ga möñhe nö'ö himi fö mam'et'o ne xi utkagihepya.

2 Nuyá 'bego Jö xi t'umba n'ar 'befi, mahyoni da 'yot'a ngu xi nsipabi.

3 Nuga hinte tupka ma muí te gi k'askagihu, wa n'ar ts'ut'wiwa har ximhai. Gekasegi hindi handase ma 'befi wa xiñho wa hin'ö.

4 Ngetho nuga, mödi hinte tsuka ma mfeni, hinge njap'u da tsa ga enö gatho xta ot'e xiñho. Ha nö'ö togo ma da hñöska majöni, gehnu ar tsi Hmu.

5 Jange hinto gi theñhu nuya payu. To'mhu da zo ar pa da ep'u ar tsi Hmu, togo ma da guka har hyats'i nö'ö hingi födi t'ot'a har 'bexui, ne ma da mönga nö'ö te pe'sa ha yá muí ya jö'i. Nu'mú hö, Jö ma da ñe'spa ár nsu n'a ngu n'a.

6 Tsi kuhu, gatho nuna xta xi'ahu, xta nonga ar Apolo ne xta nhonsega. Njap'u gi pöhu tema gi pehu. Hingi thohu gi beñhu nö'ö hinxi t'ot'i, ne gi ñe'sfu ár nsu n'a, ne man'a di tx'utho.

7 Yo'ö xa gi ñ'exu. Hage ja te gi pe'su ne hinxi 'ra'ahu Jö. Ha nu'mu xi 'ra'ahu Jö, yo'ö xa gi exu ri nsuhu, wande go xka 'yot'asehu.

⁸ Nu'ahū to da 'ñenö hinte gi k'athū. Gi eñhū gi pe'su gatho nö'ö gi hoñhū, gar ndöhu hingi hoñhū ma mfats'ihe. Xömhö gar ndömhöhu, ngetho njap'u nga ndömhöhu mahyegi.

⁹ N'andi nuga di beni, nuyá mpote ar tsi Hmu xi hñuxkagihe har ngöts'i. Di ñhehe ngu nu'u ts'its'i xi t'ent'i da tho, ne xi m'etkagihe ma tsähe mateda ya enxe ne ya jö'i.

¹⁰ Nuje ngetho di pefe ar tsi Hmu Hesukristo, nhugagihe ngu hinte di pöhe, ha nu'ahū hö, gi eñhū xa gi pöhu ne gi 'yohū xiñho. Nuje hiñ'otho ma ts'edihe, ha nu'ahū gi beñhū xa gi pe'su ar ts'edi. Xa nu'ahū xiñho ya jö'i, ha nuje hingi ne da nugagihe.

¹¹ Hinxi ntsayatho di thohe ar thuhu, ar duthe, hinte di köhe ar dutu, mfeb-gagihe, ne hindi pe'se n'ar ngu ha ga 'buhe.

¹² Tsakagihe di mpesehe ga töhe te ga tsihe. Ts'angagihe, ha nuje di tethe Jö. Te gatho 'otkagihe, ha nuje di tsetathohe.

¹³ Tho-xkagihe ar nhemhñö, ne nuje di afe Jö da mats'i. Thandgagihe hinter m'efigihe, gatho engagihe. Di njahethopya nuya payu.

¹⁴ Gatho nuna te di xi'ahū, hindi jap'u di ne ga 'bet'ahū ri tsahū. Di ot'ahū nunar he'minu, di ne ga hup'a ri muihu ngu ma hmöka böts'i'ihu.

¹⁵ Ngetho mödi gi 'ñehmöhu n'anthebe ya nthebe ya utate ut'ahū ár 'ñu ar tsi Hmu Hesukristo, hingi 'ñehū nzeye ya dada. Nuga go ri dadagihu, pontho ga m'uhu nú'mu nda hös'ahū ar hoga mhö ne ga ñ'emuihu ar tsi Hmu.

¹⁶ Jange di a'ahū ar möte gi temgathogihu ma m'ui.

¹⁷ Ne di peñ'a'ihup'u ar ku Timoteo, pontho ma t'u xa di mödi, gehnu n'ár hoga 'bego ar tsi Hmu. Xta zomp'unu go ma da bemp'ahu tengu di pepa ar tsi Hmu, ne hanja di mömbabi ár mhö'ö ha gatho ya nijö di 'yo.

¹⁸ Raya ñ'ets'i ya mengup'u kaxmbeni hinga ma ga pengi ga map'u.

¹⁹ Hö, ma ga map'u ngut'a, nu'mu njap'u da ne ar tsi Hmu. Ne ga handa nuya ñ'ets'i, hage xa majöni hömpabi'u ár ts'edi Jö, wa honse möntho.

²⁰ Ngetho ár ts'ut'wi Jö hinda ñ'udi di mönthu, da nheki hár ts'edi Jö.

²¹ Hanja gi nehü ga map'u, di tsukar kwe, wa gar map'u gar pe'sa ar mhöte ne ar hogamu.

5

Hanja da thö'spa majöni n'ar gamfi xi nts'oki

¹ Xi nunga ar 'bede mhö, xi t'enö, n'a'ahu 'buhwi ár home ngu ár 'behñö. Nunar ts'okinu hindi numhöhu di ot'a nu'u hingya gamfi.

² Honse xa gi ñ'exu, hingi tup'a ri muihu. Hage hinge m'et'o ngi 'yemhöhu har nijö nö'ö togo bi 'yot'a njap'u.

³ Majöni nuga hindi 'buhwihu, mödi ma mfeni hinxi hyek'ahu. Jange nuga hö, xta beni te da njapa nö'ö xi 'yot'a njap'u.

⁴ Yothu n'ar mhunts'i 'mu hár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo. Ka gi 'buhwihunu ma mfeni, mahyegiwi ár ts'edi ar tsi Hmu.

⁵ Nunar ñ'ohonu dá t'ent'wa hár 'ye ar ts'ondöhi da nhwatwa ár ts'ojö'i, ne njap'u da mpo nor pa xta penga ar tsi Hmu.

⁶ Hingi ho gi 'ñexa ri nsuhu, gi 'ñeñhu gi 'buhu xiñho. Ha hingi pöhu ar hmö, enö: N'a tsi tui ar njoxthuhme japi da joxa gatho ar juni xi 'bant'i.

⁷ Jange ngu ar juni, hñöju gatho ar njoxthuhme, ne gi ñhehwihu n'ar 'ra'yo juni hinte xi t'uts'i, go gi njahup'u. Ngetho ar tsi Hmu Hesukristo gehnu ar tsi Ntxönanöni, bi tho ha ma dango baxjwahu, ngu n'ar m'oñho, ne njap'u bi hñöga ma ts'okihu.

⁸ Jange ma ga njohyahu ga othu ar dango baxjwapyä, ga ñhogamuihu ne ga teñhu nö'ö majöni, njanu di tsithu ar thuhme hinxi njots'i. Ga hehu ar ts'omfeni ne ar ts'oki, ñhehwi ar njoxthuhme xi ndönziatho.

⁹ Xta ot'ahu hingi nthöskwihu nu'u togo 'bengwi ya jö'i.

¹⁰ Nú'mu nda xi'ahu njap'u, hinge ndi nonga ya meximhai 'bengwi ya jö'i, wa nu'u togo xa mö ya bojö, nuya bë, nuya ndönga ya tsita emp'ö. Nu'mu di njap'u, mahyoni gi poñhu har ximhai 'mu.

¹¹ Nuga ndi xi'ahu nu'u enö ya kuhmö n'ehe, 'bengwitho ya jö'i, xa mö ar bojö, ndönga ya tsita emp'ö, wa ya ts'one, ya nti, ya bë. Nuyü hingi ñungwihu.

¹² Hindi 'ñepkagihu ga hö'sfu majoni nu'u hingi ku har nijö. Di 'ñepkagihu ga hö'sfu majöni nu'u ku mbo.

¹³ Ngetho nu'u 'bu nthi, Jö go ma da hñö'spa majöni'u. Jange 'yeñhu nunar 'yot'ats'oki gi 'buhwihu.

6

Nuya gamfi pa bi kaxa nu'u hingya gamfi

1 Nu'mu xka ntunkwihu n'a ri kuhu, yo'ö dama gi kaxu nu'u hingya gamfi, ne hingi kaxu ya ku.

2 Ha hingi pöhu, nuju dar gamfihu ma ga hö'sfu majöni gatho nu'u hingya gamfi. Nu'mu go ma gi hñö'sfu majöni ya meximhai, hage hinda tsä gi hñö'sfu majöni n'ar tsi t'ulo hñö 'mu.

3 Wa hingi pöhu ma ga hö'sfu majöni ya enxë. Hage töte ár ñhembu nuya tema gi thohupu 'mu.

4 Nu'mu gi thohu nuya hñöyü thokwa har ximhai, yo'ö gi exu da hñös'ahu majöni nu'u hinter m'ëfi har nijö.

5 Di 'bet'a ri tsahu di xi'ahu njawa: Hage hinte gi ñehup'u n'ar ku di pe'sa ar mfödi da japi da ñhanda nuya ku ntuhni.

6 Ngetho gi 'bahwihu ri kuhu ha ya ts'ut'wi, ne gi ñhandwihu ha yá nthandi nu'u hingya gamfi.

7 Nu'mu gi ntuñhu n'a ngu n'a, xka nts'uju. Yo'ö hingi tsetathohu togo bi ts'ok'ahu. Xiñho gi ñhethu te gatho nja'ahu.

8 Ngetho nu'ahu hingi jahu njap'u. Gi ts'ojwu ne gi pëfu ri kuhu.

9 Ha hingi pöhu, nuya ts'okte hinda ma da yut'a hár ts'ut'wi Jö. Yo gi kase ri mfenihu. Pöhu, nu'u 'bengwi ya jö'i, nu'u ndönga yá tsita emp'ö, nuya tsinganthöti, nu'u togo 'bengwi yá mi ndöwi,

10 ya bë, nu'u togo xa mö ar bojö, ya nti, ya ts'one, nu'u hat'a yá ñ'ohu da hñömba ár bojö, gathoyu hinda ma da yut'a hár ts'ut'wi Jö.

11 'Ra ngi njahup'u nú'mu hinge ngi ñ'emüithohu. Ha nupya xi nsuk'ahu, xi thök'ahu gatho ri ts'okihu, ne hinte ma ts'oki gi tuhu, ngetho

bi gut'a ar tsi Hmu Hesukristo, ne ár Hñö ma tsi Dadahu ot'a ar 'befi ha ri tehu.

Ga ndöñhu Jö ha ma ndo'yohu

¹² Nuju tsá ga eñhu, nzátho ga othu gatho nö'ö di beñhu, mödi hinga gatho faxkagihu ga tsuhü ar ñho. Mödi nzáthohmö, hinga ñhehu da dökgagihu.

¹³ Majöni nunar ñhuni bi thoki da ts'i da ma har müi, ha nu ar müi hongá ar ñhuni, mödi Jö ma da jö'sa n'a ne man'a. Numa ndo'yohu himbi thoki da mempa ar ts'oki, bi thoki da mempa ar tsi Hmu, ne ar tsi Hmu nda m'u ha ma ndo'yohu.

¹⁴ Ne Jö togo bi ko'spa ár te ar tsi Hmu Hesukristo, ma da 'ñu ár ts'edi da ko'ska ma tehu n'ehe.

¹⁵ Wa hingi pöhu, nuna ri ndo'yohu gehnu n'a xeni ár ndo'yo ar tsi Hmu Hesukristo. Hage ma ga hömfu n'a xeni ár ndo'yo, ne ga tethwu ár ndo'yo n'ar ts'o'behñö. Hin'ö, hinga jahup'u.

¹⁶ Ha hingi pöhu, nö'ö togo da m'engwi n'ar ts'o'behñö, da n'adar ndo'yowi. Ngetho enga har T'ofó: Nuya yoho da n'adar ndo'yo.

¹⁷ Ha nö'ö togo da m'uhwi ar tsi Hmu, da n'at'witho ár Hñö.

¹⁸ 'Wehu gi tsohu yap'u ar ts'oki gi 'bengwihu ya jö'i. Gatho nu ma'ra ya ts'oki ot'a n'ar jö'i, 'yoda nthi ár ndo'yo, ha nö'ö 'bengwi ya jö'i, ts'okase ár ndo'yo.

¹⁹ Ha hingi pöhu, nuna ri ndo'yohu hingo ri metihu, gehnu ar ngu habu 'bu ár Hñö Jö xi t'a'ahu.

²⁰ Jö bi gut'a xi mhödi bi dangagihu. Jange ndöñhu Jö ha ri ndo'yohu ne ha ri hñöhu, ngetho gatho go yá meti'ö.

7

Tema tho ha ya nthöti

¹ Nupya ma ga thöt'a'ihü nuya nt'ani ga 'yangagihü nú'mü nga 'yotkagihü, ne di xi'ahü: Xiñhohmö nuya ñ'ohö hinda hyongyá 'behñö.

² Hõnse ngetho jar ts'oki 'ra 'bengwi ya jö'i, xiñho n'a ngu n'a da 'ñese ár 'behñö ne ár döme.

³ Ar ñ'ohö da umba nö'ö di 'ñepi da umba ár 'behñö, ha nunar 'behñö dá jap'u ár döme n'ehe.

⁴ Nunar 'behñöpya, hingo ár metise ár ndo'yo, gor meti ár döme. Njap'u nunar ñ'ohö, hingo ár metise ár ndo'yo, gor meti ár 'behñö n'ehe.

⁵ Yo gi nkoñhü n'a ngu n'a, hõnse nu'mü xka nkohü njap'u ne gi umba ri müihü gi 'yafu Jö. M'efa gi penju gi 'buhü mahyegi man'agi, yo ma da tsat'ahü ar ts'ondöhi ne hinda tsä gi tsethü.

⁶ Gehnü di xi'ahü da tsä gi 'yothü, mödi hinge n'ar 'bepate.

⁷ Nguga di nemhö hinto da nthöti, hõnse hinge mahyegigihü. Jö xi 'rakagihü n'ar nt'uni n'añ'o n'a ngu n'a. 'Ra umbi da nthöti, ma'ra hin'ö.

⁸ Jange di xi'ahü, nu'ahü hinxka nthöthü ne nu'ahü xka n'anxuhü, xiñhohmö gi kohü njap'utho nguga di 'buse.

⁹ Ha nu'mü gi hanthü hinxi 'ra'ahü Jö ar nt'uni gi 'busehü, xiñho gi nthöthü, ne hinge hyax'mü di oda ri mfenihunu.

¹⁰ Ha nú'ahü xka nthöthü, hingo di 'bep'ahü. Njanü 'bep'ahü ar tsi Hmu ne xi'ahü njawa: Nunar 'behñö, yo ma da hye ár döme.

¹¹ Ha nu'mü da hyegi, yo ma da mengi da nthöti. Ne nu'mü da tsahmö da mengi da m'uhwi ár döme

man'agi, dá 'yot'a njap'u. Njap'u nunar ñ'oho, yo ma da hye ár 'behñö.

12 Di ne ga zo'ahü n'ehe, di xi'ahusega, hinxi mönga ar tsi Hmupyanü. Nu'mü n'ar ku 'ñe ár 'behñö hingar gamfi ne hopi da m'uhwitho, yo ma da hyegi.

13 Njap'utho n'ar nju n'ehe, nu'mü 'ñe ár döme hingar gamfi ne hopi da m'uhwitho, yo ma da hyep'u.

14 Ngetho nunar döme hingar gamfi, ma da t'axka ár m'ui hár hogam'ui ár 'behñö. Ha nunar 'behñö hingar gamfi, ma da t'axka ár m'ui hár hogam'ui ár döme. Nu'mü hindi njap'u, nuya ri bötsihü hindar ñho'u 'mü, ha nuyü xint'axipya.

15 Ha nu'mü nö'ö togo hingar gamfi da 'wege, hyehup'u. Nuya ku hingi njapabi da m'uhwi, wa ar ndö wa ar 'behñö, ngetho Jö xi zokagihü ga 'buhü n'ar hogam'ui.

16 Ngetho te gi pöke tsi nju, xi'mü gi japi da ñ'emü ri döme. Xi'ge tsi ku, xi'mü gi japa ri 'behñö da ñ'emü.

17 N'a ngu n'a da 'yot'a ngu xi hwëkwabi Jö, ne da gohi ngu bi dinga ar tsi Hmu. Gehnü di 'bepabi gatho ya nijö.

18 Hage ngi pe'spa ár nsegi ya xodyo nú'mü mi zu'a ar tsi Hmu. Kothü njap'u. Wa hinte ngi pe'su ar nsegi, yo ma gi tuthü.

19 Ngetho nunar nsegi hinter me'ö, ha nu'mü hinte gi pe'su ar nsegi hinte ja. Nö'ö xiñho, gi 'yothü gatho nö'ö 'bep'ahü Jö.

20 Ngu ngi 'buhü n'a ngu n'a nú'mü mi zu'ahü ar tsi Hmu, njap'u gi kohu.

21 Nú'mu mi zo'a ar tsi Hmu ngi ñ'emui, hage ngar 'bego ngi ñe ri hmu. Yo gi tu ri mu, mödi nu'mu da tsa gi k'ot'i, hyoni ha gi japi.

22 Ngetho nu'u togo bi zo'ahu ar tsi Hmu, ngi m'egohu ngi ñehü ri hmuhu, xi xot'ahu ar tsi Hmu. Ha nuya bi zu'ahu ngi mhuhu, beñhu nupya ár 'bego'ihu ar tsi Hmu Hesukristo.

23 Ar tsi Hmu bi gut'a n'ar döta njut'i bi xot'ahu, jange yo ma gi ñehü da nja'ahu ár meti n'ar jö'i.

24 Tsi kuhu, di xi'ahu man'agi, ngu bi zu'ahu n'a ngu n'a ar tsi Hmu, njap'u gi 'buhu hár nthandi Jö.

25 Nuya hingi nthöti, hinte xi 'bepkagi ar tsi Hmu. Nuga di unga nö'ö di beni, ngu n'ar hoga 'bego xi dimba ár nhwëki Jö.

26 Xi ñhembitho nuya pa di 'buhupya, jange xiñhohmö da gota njap'u, hinda nthöti.

27 Nu'mu xka nthötwi n'ar 'behñö, yo ma gi hyegi. Nu'mu hinte xka nthötwi, yo ma gi hyoni hanja da mhi'a'i.

28 Mödi njap'u, nu'mu gi ne gi nthöti, hingi nts'oki. Ha nu'mu n'ar nxutsi ne da nthöti, hingi ot'a ar ts'oki. Honse nu'mu da nthöti, ma da me'sa ma'ra ya dumuiwa har ximhai, ne nuga di nemhö hingi thohu.

29 Tsi kuhu, di xi'ahu tx'uda ya pa pongi. Jange nu'u togo ñe yá 'behñö, humamuihu hinte gi ñehü.

30 Nu'u togo gi zoñhu, humamuihu ngu hingi zoñhu. Ha nu'u togo gi johyahu, humamuihu hingi johyahu. Ne nu'u togo gi ntañhu, humamuihu hinte gi thehu.

31 Nu'u togo tsant'ö pe'skwa har ximhai, humamuihu hinte gi pe'su, ngetho nö'ö gi hanthuwa nzatho har ximhai, ma da thotho.

32 Jange di nemhöga gi 'buhu hinte di tup'a ri muihu. Nunar ñ'oho 'buse, umba ár mui da mepa xiñho ar tsi Hmu, ne honi hanja da numañhobi.

33 Ha nö'ö xi nthöti, huxa ár mfeni nö'ö te jawa har ximhai, ne honi hanja da numañhobi ár 'behñö.

34 Ne njap'utho ya 'behñö n'ehe, nuna nxutsitho hingi ñhehwi nuna xi nthöti. Nunar nxutsi, umba ár mui da mepa ar tsi Hmu, xi 'weka ár ndo'yo ne ár mfeni da datwa hár 'ye'ö. Ha nuya xi nthöti, huxa ár mfeni nö'ö te jawa har ximhai, ne honi hanja da numañhobi ár döme.

35 Gathonu di xi'ahu di ne ri ñhohu, hinge di ne ga k'as'ahu. Di honi gi 'buhu n'ar m'ui xiñho, ne hinte da k'as'ahu gi hyoñhu ar tsi Hmu.

36 Ha nu'mu 'ra gi beñhu hingi ho ár t'inxu da tho ya jeye ne hinxi nthötatho, ne gi hanthu di 'ñepi da nthöti, 'yothu ngu gi beñhu, hingi othu n'ar ts'oki. Hyehu da nthöti.

37 Ha nö'ö togo tse ár mui ne xi beni hindi 'ñepi da thöta ár t'inxu, ne pödi xiñho nö'ö te pefi, xiñho njap'u n'ehe.

38 Di xi'ahu, nö'ö togo da unga ár t'inxu da nthöti, ot'e xiñho, mödi nö'ö togo hinda thöti, töte ár ñho nö'ö te ot'e.

39 Nunar 'behñö xi nthöti, ar t'ofu xipabi da m'uhwi ár döme nú'mu tetho. Ha nu'mu da du, tsä da mengi da nthötwi togo ne'ö, nu'mu da dinga n'ar gamfi.

40 Gehnu di benga, nzatho nu'mu hinda mengi da nthöta man'agi, ne di enga di pe'spa ár Hñö Jö.

8

Nuya nt'ets'i m'o'spa ya tsita emp'ö

1 Nupya ma ga xi'ahu nö'ö ngi ne gi pöhu: ngi angagihu, ha xiñho da ts'ipa yá ñhuni ya tsita emp'ö. Gatho di pöhu tema ga pehu. Hönse nunar mfödi jakagihu ga ñ'exu, ha nunar mhöte utkagihu ga faxu ma'ra.

2 Nu'mu 'ra beni xa pö nzeye, hinte pö nö'ö mahyoni da bödi.

3 Ha nu'mu 'bu n'a togo mö Jö, Jö go pö'ö n'ehe.

4 Ma ga noñhu nuya ñhuni m'o'spa ya tsita emp'ö. Di pöhu, nuya tsita hinter m'epiwa har ximhai, ne di pöhu n'ehe, n'adar Jö 'bui, hingi 'bu nzeye.

5 Mödi enga 'ra janu nzeye ya jö mhets'i ne nuwa har ximhai. Hö, ja nzeye ya tsita ne ya tsi hmu emp'u.

6 Ha nuju di pöhu, hönse n'ar Jö 'bui, togo ma Dadahu habu xpa e gatho te ja, ne nuju go yá metigihu. Ne di 'ñehu n'ar tsi Hmu, ar Hesukristo togo bi hyoka gatho ne bi 'raju ar te.

7 Hinga gatho ya ku handi njap'u. 'Ra xki bödi mi pepa ya tsita emp'ö, ne nupya nú'mu tsipa yá ñhuni xi m'o'spabi, tsupa yá mfeni, ngetho hingi tse yá ñ'emui.

8 Di pöhu, nunar ñhuni hingi kwakagihu Jö. Nu'mu ga tsihu wa hinga tsihu, hinte hu'skagihu, ne hinte högagihu.

⁹ Hyanthu xiñho, yo ma gi jafu da mfe'sa nu'u hingi tse yá ñ'emui, da 'yent'a nö'ö gi beñhu xiñho da t'ot'e.

¹⁰ Ngetho nu'mu nu'ge ja ri mfödi gi huxkwi habu ñunga ya mepate, ne da thop'u n'a ri ku hingi tse ár ñ'emui, beni hingi ho da ts'i. Ha da hyant'a'i gi tsi nuya ñhuni'u, hage hinda ne da zi n'ehe.

¹¹ Ne njap'u nuna ri mfödi bi japi bi m'e n'ar ku togo hingi tse ár ñ'emui, nuna n'e xki danga ar tsi Hmu Hesukristo nú'mu mi unga ár te.

¹² Nu'mu gi ot'wa ar ts'oki ya ku ne gi ts'okwa yá mfeni, pontho gi ts'okwa ar tsi Hmu Hesukristo.

¹³ Jange nu'mu nunar ñhuni di tsi, japa ma ku da mfets'e, hinga ma ga tsi, ne hinga japka ma ku da dagi.

9

Njanu gi nuhu yá mpote ar tsi Hmu Hesukristo

¹ Xi'mu, hage hendar mpotegi ar tsi Hmu. Hage hinda tsá ga otka nö'ö di handi xiñho. Hage hinxta handga ma tsi Hmuhu Hesukristo. Wa hinxka ñ'emuihu, ne njap'u xi nheki ma 'befi ndi pepa ar tsi Hmu.

² Mödi 'ra enö hendar mpote ar tsi Hmu, honse nu'ahu gi hanthu hö njap'u. Ngetho xka ñ'emuihu, ja nhekip'u ár mpotegi ar tsi Hmu.

³ Gehnu di xipabi nu'u togo thengagi eñ'u hendar mpote:

⁴ Hage hindi 'ñepkagihe ga höñhe te ga tsihe 'mu.

⁵ Hage hindi 'ñepkagihe ga tsihe n'ar nju ngu ma 'behñöhe, jangu nu ma'ra ya mpote, yá jödö ar tsi Hmu ne ar ku Pedro.

⁶ Wa hõnse nuga ne ar ku Berhnabe, mahyoni ga mpehe ga tõhe te ga tsihe.

⁷ Hage xka nuhü n'ar ndogu honse n'amp'u te da zi. Habu xka nuhü n'ar ñ'ohõ et'a ya obxi ne hingi juxa ar sofo. Ne nu'u togo su ya meti, hage hingi tsa da zipa ár 'ba.

⁸ Hage di mõnsega ngu mõnga ya jö'i. Hage hingi e hár t'ofõ ar Moise n'ehe.

⁹ Ngetho hár t'ofõ ar Moise enõ njawa: Yo gi kotwa ár ne ar boi ne'ma ar t'ei tõki. Hage Jö hõnse mi benga ya meti nú'mü mi mõnga njap'u.

¹⁰ Wa mi bengagihu n'ehe. Hö, bi t'ot'a mi bengagihu; ngetho pe'sa n'ar ndõ'mi nõ'õ togo mpot'i, jangu nõ'õ togo tõki, to'mi da dö n'a tui n'ehe.

¹¹ Nuje pontho xta pothe ár mhõ ar tsi Hmu hari müihu, hage di athe nzeye nu'mü di ahe te ga tsihe, pontho di xohe.

¹² Nu'mü ma'ra xi hñõnga nunar mfats'inu, tõte di ñepkagihe ga hõñhe n'ehe. Hinxta ne xta ahe, ne di tsetathohe gatho, di nehe hinte da do'spa ár hoga mhõ ar tsi Hmu Hesukristo.

¹³ Ha hingi pöhu, nu'u togo mpe har nijö, ka ponu nõ'õ te da zi. Ha nu'u mpe har m'oxm'õñhõ, ka ponu te da zi n'ehe.

¹⁴ Ar tsi Hmu bi 'bepkagihu njanu: Nu'u togo mõnga ar hoga mhõ, har 'befinu ka da dimp'u te da zi.

¹⁵ Hinte xta hõngaga. Hindi peñ'ahu nunar he'minu di ne ga ja'ahu gi 'yothu njap'u. Di 'bui ga tu m'et'o, ne hindi ne da thõnga nunar nsu di mpe njap'utho.

¹⁶ Ngetho nu'mü di mõnga ar hoga mhõ, hinda tsa ga exa ma nsu. Xi njakagi ga mõnganu.

Hwëkategi nu'mu hinga mömba ár hoga mhö ar tsi Hmu.

¹⁷ Jange nu'mu ga netho ga ot'e, ma ga pe'sa ma nthöhö. Ha nu'mu hindi ne ga ot'e, mahyoni ga ot'e, ngetho go xi zoga ar tsi Hmu nunar 'befinu.

¹⁸ Ndana ma nthöhö 'mu. Nö'ö ma nthöhö, gehnu da tsä ga mömba ár hoga mhö ar tsi Hmu ne hinte ga adi, ne njap'u hinte ga ju nö'ö di ñepkagi ga höni.

¹⁹ Mödi hinto ár 'begogi, xta m'egose ga pepa gatho, di ne ga tö nzeze da hñömba ár hoga mhö ar tsi Hmu.

²⁰ Di temba yá m'ui ya xodyo, ne njap'u da yut'u hár 'ñu ar tsi Hmu n'ehe. Di feta nu'u togo temba ár t'ofu ar Moise, njap'u ga tsi'u n'ehe, mödi nuga hindi temhö.

²¹ Di feta nu'u togo hingi temba yá 'bepate ar Moise, ne njap'u di ne ga tö nu'u hingi teni. Mödi nuga hinge xa majöni hindi temba yá 'bepate Jö, ngetho di temba yá 'bepate ar tsi Hmu Hesukristo.

²² Xta ñhe'be nu'u togo hiñ'otho yá ts'edi, di honi ga töhö da e hár 'ñu ar tsi Hmu. To gatho di feti, ne njap'u hagatho da tsä ga tö 'ra'u.

²³ Gathonu di ot'e di honi da nunga ár hoga mhö ar tsi Hmu, ne ga hönga nuya ñho n'ehe.

²⁴ Ha hingi pöhu, nu'u togo ntö har nhixt'i, majöni gatho nixt'i, ne n'atho nö'ö togo ma da hñöxa ar nthöhö. Umba ri muihu gi hñöñhu nunar nthöhönu.

²⁵ Nu'u togo ñhoki da ntöhö, hingi ot'a nö'ö te da k'a'spabi da ntöte. Nuyü xa umba yá mu'i da dö n'ar nthöhö da nhwati, ha nuju di hoñhu n'ar nthöhö hiñham'u da thege.

²⁶ Nuga di honi ga ntöte, hinge njangu nu'u togo ñ'entho, ne n'a ngu nu'u ntuhni, ense ya mpetgu har ndöhi.

²⁷ Hin'ö, nuga di fe ma ndo'yo da 'yot'a nö'ö di nega, hinge nö'ö ne'ö. Ngetho hindi ne da t'engagi, mödi di faxa ma'ra da ntöte.

10

Ar ñhumamui hinto da ndönga ya tsita emp'ö

¹ Tsi kuhu, di ne gi pöhu n'ehe, ma palehu gatho mi hexa ar gui, ne gatho bi 'ranga ar ñhonthé.

² Gathoyu pontho bi nxixthe har gui ne har ñhonthé, mi ñ'owi ar Moise.

³ Ne gatho bi zi n'adar ñhuni mi pehna Jö.

⁴ Ne bi zi n'adar dehe mi umba Jö, ngetho mi tsithe har do xki mehna Jö mi ñ'owi'u, ne nunar donu, gehnu ar tsi Hmu Hesukristo.

⁵ Ha Jö himbi numañho nze'ye'u, jange yá ndo'yo bi nxanu ha ya ot'at'ohö.

⁶ Gathoyu bi thogi ne da xo ma dahu, hinga hyoju nö'ö hingi ho ngu bi hyok'u.

⁷ Jange yo ma ga ndöñhu ya tsita emp'ö, ngu bi 'yot'a 'ra'u. Njanu engu har T'ofö: Nuya jö'i bi hñu ar ñhuni ne ar ts'ithe, m'efa bi nank'u bi ñ'eni.

⁸ Yo ga 'bengwihu ma'ra ya jö'i ngu bi 'yot'a 'ra'u, ne n'apatho bi du yonthebe ya nthebe.

⁹ Hinga xa'sfu ár kwe ar tsi Hmu ngu bi 'yot'a 'ra'u, ne bi du'u xki muhna ya k'eñö.

¹⁰ Hinga ñömañ'u'hu ngu bi 'yot'a 'ra'u, ne bi du bi hyo togo ba 'behni nda hyo'u.

¹¹ Gathoyu bi thogi ne da xo ma dahu, ne xi t'ot'i da hñubga ma muihu togo di 'buhu nuya ngöxapayu.

12 Jange nö'ö togo beni xi nze ár jamfi, dá ntsuni, yo ma da mfets'e ne da dāgi.

13 Gatho nuya ts'ati xpa ep'ahū, mahyetho ngu ts'ata ma'ra. Ha Jö ot'a ngu xi mö, hinda hyegi da zop'ahū n'ar ts'ati hinda tsā gi tsethū. Ngu xta nheki ar ts'ati, dama da nheki hanja gi poñhū n'ehe, ne gi tsethū.

14 Jange ma tsi hmöka kuhū, 'wehū tsohū yap'u ar mfeni gi nthöskwihū nu'u ndönga ya tsita.

15 Di zo'ahū njap'u, ngetho di beni gi pöhu tema gi pēhū, jange hyanthū di njap'u nö'ö di mö.

16 Nú'mū di umfū njamödi Jö, ne di tsihū ar nt'eni njöpi, ne da 'ñenö di tsifū ár ji ar tsi Hmu Hesukristo, ne di n'at'wihū'ö. Ha nunar thuhme di hejū, ne da 'ñenö di n'at'wihū ár ndo'yo'ö.

17 Mödi di nzeyehū, n'adar thuhme di tsihū, jange di n'adar ndo'yohū.

18 Jangu nuya xodyo tenda yá nt'umbi unga yá m'oñho, ne nú'mū xta zi'u, ne da 'ñenö n'at'wi ar m'oxm'oñho.

19 Hage gi beñhū di ne ga xi'ahū nuya tsita ja yá 'befi'u. Wa gi beñhū jár 'befi nö'ö te t'umbabi'u.

20 Hin'ö. Nuga di beni, nu'u togo po'spa ar ñhuni ya tsita, go po'spa ya ts'ondöhi, hingo umba Jö. Ne nuga hindi ne gi ntsixkwihū ya ts'ondöhi.

21 Hingi tsā gi tsifū ár t'eni ar tsi Hmu Hesukristo ne ár t'eni ya ts'ondöhi, ne hinda tsā gi hñuxū hár mexa ar tsi Hmu ne hár mexa ya ts'ondöhi.

22 Wa xiñho ga tsothwū ár muī ar tsi Hmu. Ha gi beñhū töte ma ts'edihū.

Gatho nö'ö ga othu, ga jafu da nheki ár nsunda Jö

23 Nuju, tsa ga eñhu nzatho ga othu gatho nö'ö di beñhu, mödi hinga gatho faxkagihu ga tsuhu ar ñho. Mödi gatho nzathohmö, hinga gatho faxkagihu da te ma ñ'emuihu.

24 Hinto gi hyoñhu ri ñhosehu, umba ri muihu gi hyomfu ár ñho nu ma'ra.

25 Gatho nö'ö 'ba har 'bango, tsihu, ne yo gi ñ'anihu tema ngo'ö, ne hinte da zu'a ri mfenihu.

26 Ngetho gor meti ar tsi Hmu ar ximhai ne gatho nö'ö te jawa.

27 Nu'mu n'ar jö'i hingar gamfi da zix'ahu hár ngu, ne gi ne gi möhu, gatho nö'ö te da 'bos'ahu har mexa, tsihu, ne yo te gi ñ'añhu. Njap'u hinte da zu'a ri mfenihu.

28 Ha nu'mu n'a togo da xi'ahu xi 'bo'spa ya tsita, yo gi tsihu. Hyomfu ár ñho nö'ö togo bi xi'ahu, ne hinte da ja ár tsumfeni. Gehnu enga har T'ofu: Ár meti ar tsi Hmu ar ximhai ne gatho te jawa.

29 Nu'mu di xi'ahu ar tsumfeni, hingo ri mfenihu, ár meti nö'ö man'a. Da tsa gi 'ñeñhuhmó, yo'ö hingi nhumañho ga othe nö'ö di nehe, honse di hoñhe hinte da zupa ár mfeni nu'u ma'ra.

30 Xi'mu di umfe njamödi Jö ga ñuñhe, hage ma da nthengagihe hanja di othe 'mu.

31 Jange nu'mu gi ñuñhu, gi tsithehu, wa te man'a gi pehu, gi 'yothu gi hyoñhu m'et'o da t'e'spa ár nsunda Jö.

32 Yo ma gi jafu da mfe'sa ya xodyo, nu'u hingya xodyo, wa nu'u togo xi ñ'emui ar tsi Dada.

33 Jangu nuga di honi hanja da 'ñet'a mañho yá mui gatho. Hindi honse ma ñho, di homba ár ñho gatho, di ne da mpo'u n'ehe.

11

¹ Tengagihu ma m'ui ngu di tembaga ár m'ui ar tsi Hmu Hesukristo.

Hanja da ñhoka ya 'behñö

² Tsi kuhu, di es'a ri nsuhu, ngetho hinxa pumhnigihu, ne gi tenthu nuya nt'uti da tsok'ahu.

³ Di ne gi pöhu n'ehe, ar tsi Hmu Hesukristo gehnu ár ñöxhmu gatho ya ñ'ohö, ha nunar ñ'ohö ár ñöxhmu ár 'behñö, ngu Jö gehnu ár ñöxhmu ar tsi Hmu Hesukristo.

⁴ Jange nu'mu n'ar ñ'ohö ko'ma ár ñö da mat'a Jö, wa da mömba ár mhö Jö, hingi numansu togo ár ñöxhmu.

⁵ Ha gatho nuya 'behñö mat'a Jö, wa mönga ya mhö umba Jö, ne hingi ko'ma ár ñö, hingi numansu ár ñöxhmu, jangutho nu'mu da 'ñöxt'a ár ñö.

⁶ Ngetho nu'mu ar 'behñö hingi ne da go'ma ár ñö, dá ñ'öxt'mu. Ha nu'mu n'ar m'etsa da ñ'öxi wa da 'ñöxt'a ár ñö, dá go'ma 'mu.

⁷ Nu ar ñ'ohö hingi ho da go'ma ár ñö, ngetho di hñöxa Jö, ne ka nhekinu ár nsunda'ö, ha nu ar 'behñö ka nhekinu ár nsu ar ñ'ohö.

⁸ Ngetho nunar ñ'ohö hinxa e har 'behñö. Nunar 'behñö xpa e har ñ'ohö.

⁹ Nunar ñ'ohö himbi thoki ngetho mi hongar 'behñö, nunar 'behñö hö, bi thoki ngetho mi hongar ñ'ohö.

¹⁰ Jange ar 'behñö mahyoni da go'ma ár ñö, ne da nheki numansu ár ñöxhmu, ngetho handa ya enxe.

11 Ha nuya xta jamfihu ar tsi Hmu, hingi tsa ga eñhu, nunar ñ'ohó hingi hongá ar 'behñó, wa ga eñhu ar 'behñó hingi japa ar 'bedi ar ñ'ohó.

12 Ngetho jangu ar 'behñó ba ponga har ñ'ohó, ar ñ'ohó m'u har 'behñó nuya payu. Mödi Jö go umba ár te gathó.

13 Bensehu, hage xiñho hinda go'ma ár ñó ar 'behñó nú'mu ñöwi Jö.

14 Gi pöhu xiñho, njanu bi hyogagihu Jö, ngetho n'ar m'etsa n'ar ñ'ohó da hye ár xtö da te xi ma.

15 Ha nu ar 'behñó nzatho nu'mu da hyegi da te ár xtö, ngetho xi t'umba ár xtö ngu ar njöxañó.

16 Ha nu'mu ja togo ne da ntsañhöki, nuje hindi teñhe man'ar nt'umbi, ne njap'u nu ma'ra ya gamfi.

Nö'ö hingi ho da t'ot'a hár t'oxi ar tsi Hmu

17 Nupya ja tema ga xi'ahu n'ehe, ne hinga ma ga es'ahu ri nsuhu, ngetho hingi mhunsu gi 'yothu nö'ö xiñho, gi othu nö'ö hingi ho.

18 M'et'o ma ga xi'ahu, enö nú'mu gi othu ri mhunts'ihu har nijö, di ode jar ñhege, ne di beni hö njap'u n'a tsi tui.

19 Ngetho mahyoni da njap'u, ne da nheki togo majöni ma da demba ár 'ñu ar tsi Hmu.

20 Jange nú'mu gi othu ri mhunts'ihu, nö'ö gi tsihu hingar t'oxi ar tsi Hmu.

21 Ngetho nú'mu gi nt'oxihu, n'a ngu n'a 'bet'o da zise ár ñhuni. Njap'u 'ra kotho tunthu, ha ma'ra thotho nö'ö xi zi.

22 Hage hinte gi pe'su ri nguhu habu gi ñuñhu ne gi ntsithehu. Wa hinte gi nuthwu ár nijö Jö, ne gi

ne gi 'bethwụ yá tsa nu'ụ hinte pẹts'i. Te ga xi'ahụ. Nuwa hö, hinga es'ahụ ri nsuhụ.

Ár t'oxi ar tsi Hmu

(Mt. 26:26-29; Mr. 14:22-25; Lk. 22:14-20)

²³ Ngetho nuga xta ut'ahụ nö'ö xi utkagi ar tsi Hmu n'ehe: Nö'ö ar pa bi ndā ar tsi Hmu Hesu, nor nxui'ö bi gụ ar thuhme.

²⁴ Ne mi wadi bi unga njamödi, bi hyeke ne bi 'ñenö: Hñöñhụ gi tsihụ, gehnụ ma ndo'yo ma da theni da gut'a ri ts'okihụ. 'Yothụ njanụ gi bengagihụ.

²⁵ Nu mi wadi bi nt'oxi, bi gụ ar t'eni ne bi 'ñenö: Nunar t'eninụ jangu n'ar 'ra'yo nkohi ma da zok'ahụ Jö xta nhö'ma ma ji. 'Yothụ njanụ nú'mụ gi tsihụ gi bengagihụ.

²⁶ Jange nú'mụ gi tsihụ ar thuhme ne gi tsihụ te po nunar t'eninụ, gi dahụ majöni ár ndöte ar tsi Hmu Hesukristo. Gi jahup'ụ gi to'mhụ ar pa da zohö.

Nu'ụ hingi tsipa ár t'oxi ar tsi Hmu ngu di 'ñepi

²⁷ Nu'mụ n'a togo da zi nunar thuhmenụ ne nunar t'eninụ, ne hingi ot'a ngu di 'ñepi, ma da thoxa ár ji bi nhö'mbabi ar tsi Hmu, ne ár ndo'yo bi ts'ut'wabi.

²⁸ Jange tsasehụ n'a ngu n'a tengu gi 'buhụ, ne tsihụ nunar thuhmenụ ne nunar t'eninụ.

²⁹ Ngetho nö'ö togo tsi ar thuhme ne tsi ar t'afi po har t'eni, ne hingi japamasu tema di bonga ár ndo'yo ar tsi Hmu, nts'okse njap'ụ.

³⁰ Jange nzeye gi hñeñhụ, ne xi went'ahụ, ma'ra xi hyoñ'ahụ Jö.

³¹ Nu'mu ga tsasehu tengu di 'buhu, hinte da thoxkagihu.

³² Ha nu'mu da thimgagihu xta nts'oju, ar tsi Hmu 'raju ma njutguhu, ne njap'u hinga möhu har tsibi mahyegiwi nu ma'ra ya meximhai.

³³ Jange di xi'ahu tsi kuhu, nú'mu gi mhunsu gi nt'oxihu, to'mhu n'a ngu n'a ri ñ'ohu.

³⁴ Nu'mu gi tunthuhu, ñuñhu ha ri nguhu, hinte di ja te da thox'ahu nú'mu gi kwathu har mhunts'i. Nu ma'ra ya nt'ani ga 'yangagihu, ga xi'ahu xka ñöhu m'efa xka map'u.

12

Ya hogant'uni unga Jö

¹ Tsi kuhu, di ne gi pöhu xiñho nuya hogant'uni unga Jö.

² Ha hingi beñhu, nú'mu hinge ngi pöhu ár mhö Jö, ngi m'ethu habu gatho mi ts'ix'ahu ma ngi ndöñhu ya gone tsita.

³ Jange di ne ga xi'ahu, hinjo'o n'ar jö'i da 'ñenö ñö xi nzimba ár ts'edi ár Hñö Jö, ne tsanga ar tsi Hmu Hesu. Ne hinjo'o n'a da 'ñemba ar Hesu gehnu ar Hmu, nu'mu hingi pe'spa ár Hñö Jö.

⁴ Ma ga xi'ahu hö, ja nzeye ya hogant'uni, mödi n'adar Hñö Jö togo uni.

⁵ Ne ja nzeye ya 'befi hanja ga mpehu, mödi n'adar tsi Hmu di pefu.

⁶ Ja nzeye hanja nheki ár ts'edi Jö, ha gese'ö togo ungar ts'edi ne ot'a gatho.

⁷ Gathogihu xi nheki ha ma tehu ár ts'edi ár Hñö Jö, ne njap'u ga mfaxu n'a ngu n'a.

⁸ ÁR Hñö Jö xi umba 'ra da me'sa ar hoga mfödi da ñö, ma'ra xi t'umba n'ar hoga mfeni da uta ma'ra. Gathoyu get'ár Hñö Jö togo uni.

⁹ Ma'ra xi t'umba n'ar döta ñ'emui, ma'ra xi t'umba ar ts'edi da othe ya dathi. Nuyü n'ehe get'ár Hñö Jö togo xi umbi.

¹⁰ Ma'ra xi t'umba ar ts'edi da 'yot'a ya nt'udi, ma'ra da mönga ya hñö xi umba Jö. Ma'ra xi t'umba ar mfödi da bödi ha hömpa ár Hñö Jö n'a togo ñö wa hin'ö. Ma'ra xi t'umbabi da ñö ya hñö n'añ'o, ne ma'ra xi t'umbabi da bödi tema di bonga nuya hñö'u.

¹¹ Ne gatho nuya 'befiyü, n'ase togo ot'e, gehnu ár Hñö Jö togo hembra n'a ngu n'a ngu ne'ö da umbabi.

¹² Ngetho njangu ár ndo'yo n'ar jö'i, mödi nzeye yá xeni, n'adar ndo'yo. Njap'u_utho ár nijö ar tsi Hmu Hesukristo n'ehe.

¹³ Di n'adar ndo'yohü, ngetho n'at'wü da nxixthehü gatho hár Hñö Jö, wa ya xodyo wa nu'u hingya xodyo, ya 'bego wa ya hmu, gatho bi t'akagihü ga höñhü n'adár Hñö Jö.

¹⁴ Nunar ndo'yo 'mü, hingi n'adar xeni, nzeye.

¹⁵ Nu'mü da 'ñenga ar wa: Nuga hingár metigi ar ndo'yo ngetho hindar 'ye. Hage njap'u_u hingár meti ar ndo'yo 'mü.

¹⁶ Wa nu'mü da 'ñenga ar gu: Hingár metigi ar ndo'yo ngetho hindar da. Hage hingár meti ar ndo'yo njap'u_u 'mü.

¹⁷ Nu'mü har da da nxogep'u_u ar ndo'yo, hanja nda tsä nga ohü 'mü. Wa nu'mü har gu nda nxogep'u_u ar ndo'yo, hanja nda tsä nga mpöhü 'mü.

18 Ne Jö go xi tuta n'a ngu n'a ya xeni har ndo'yo, ngu xi ne'ö.

19 Ngetho nu'mu n'adar xeni di jwata xoge ar ndo'yo, hage ar ndo'yo njap'u mu.

20 Majöni nzeye ya xeni, ha n'adar ndo'yo.

21 Nunar da hingi tsä da 'ñemba ar 'ye: Hindi hoñ'i. Nunar ñö hingi tsä da 'ñemba ar wa: Hingi jaka ar 'bedi.

22 Hin'ö, hingi njap'u. Di xi'ahu, nu'u nheki hinte pe'sa yá ts'edi, go xa mahyoni'u.

23 Nuya xeni hints'u pe'sa yá nsu, go xa di japamasu di hethu. Ha nu'u ya xeni hingi nzatho, go di hethu xiñho'u.

24 Ngetho nu'u ya xeni xi nzatho, hinga mahyoni da njapamasu. Jö bi toka ar ndo'yo, ne bi umba ár nsu nu'u mi k'at'wi.

25 Ne njap'u hinda nja ar ñhege, ne n'a ngu n'a da maxa ár ñ'ohu.

26 Njap'u nu'mu n'a xeni tho ar ugi, gatho ar ndo'yo tsamañ'u. Ha nu'mu n'a xeni t'e'spa ár nsu, gatho ar ndo'yo johyawu.

27 Di njahup'u n'ehe. Nguju ár ndo'yogihu ar tsi Hmu Hesukristo, ne n'a ngu n'a, n'a xenigihu di jwathwu ár ndo'yo'ö.

28 Ne xi 'ñexkagihu Jö har nijö: M'et'o xi 'ñexa yá mpote ar tsi Hmu, m'efa nu'u mönga ya hñö xi umba Jö. Ár hñu ya utate, m'efa nu'u ot'a ya nt'udi. M'efa nu'u togo othe, ne nu'u faxte, nu'u togo ya ndö, ne nu'u ñö ya n'añ'o hñö.

29 Hage gatho ya mpote. Wa gatho mönga ya hñö xi umba Jö. Wa gatho ya utate. Wa gatho ot'a ya nt'udi.

³⁰ Hage gatho xi t'umbabi ar ts'edi da othe ma'ra. Hage gatho ñö ya n'añ'o hñö. Wa gatho pödi te di bonga nuya hñöyü.

³¹ Umba ri muihu gi pe'su nuya hogant'uni töte yá nsu. Ha nuga ma ga ut'ahu n'ar 'ñu töte ár ñho.

13

Ar mhöte

¹ Tsi kuhu, nu'mu gar ñömhö ma'ra yá hñö ya jö'i, wa gar ñömhö ngu ya enxē, ne hindi pe'sa ar mhöte, di ñhe'betho n'ar xiujö ngani, wa n'ar bojö fat'i.

² Nu'mu di mömba nö'ö xika Jö, gar pö gatho nö'ö hindi födi, di tso ma mfeni gatho nö'ö pö ya jö'i, ne gar pe'sa n'ar ñ'emui da tsa ga japa ya t'ohö da mponi, ha hindi pe'sa ar mhöte, hinter mekagi.

³ Mödi ga umhö gatho ma ñho da themba ya hyoya, ne ga umhö ma ndo'yo da ts'öt'i, ne hindi pe'sa ar mhöte, hinte da maḁkagi'ö.

⁴ Nö'ö togo pe'sa ar mhöte, xa ja ár ts'eti, ar hogajö'i, ne hingi hyokwa yá ñho nu ma'ra. Hingar ñ'ets'i, hingar gese.

⁵ Hingar boka, hingi honse ár ñho. Hingi mbö ár kwe, ne hingi kwatatho hár muī.

⁶ Hingi johya handa ma'ra ot'a nö'ö hingi ho, ngetho nö'ö togo pe'sa ar mhöte johya da hyanda ar ñho.

⁷ Nö'ö togo pe'sa ar mhöte, tsetatho gatho te da 'ñepabi, ñ'emuiho gatho, hingi tsaya to'ma ar ñho, hingi ñhegi da dö ya thogi.

⁸ Nunar mhöte hiñ'otho ár ngöts'i. Ma da göxa ar ts'edi xi t'umbabi nu'u togo mönga te xipa Jö, ma

da göxa ya n'añ'o hñö, ne ma da the ar pa di ja ar hoga mfeni.

⁹ Ngetho n'a xenitho di pöhu, ne man'a xeni xi utkagihu Jö ga möñhu.

¹⁰ Ha nu xta ep'u ar pa ga pöhu xiñho, nuna tsi xenitho di pöhu da göx'ö.

¹¹ Nú'mu ndar bötsi ndi ñö ngu n'ar bötsi, ndi pe'spa ár mfeni n'ar bötsi, ne ndi handa gatho ngu handa n'ar bötsi. Ha nú'mu nda te, ne da ñ'ohö, da hep'u nö'ö ndi hñöxkagi n'ar bötsi.

¹² Nupya di hanthu ngu n'ar ñhe xi mboitho; nuya pa'u ma ga hanthu xiñho. Nupya di pöhu n'a xenitho, ha nu'mú hö, ma ga pöhu ngu xi bökagihu Jö.

¹³ Nupya di pe'su ar ñ'emui, ar ndo'mi ne ar mhöte, nuya hñuyü, ha nunar mhöte go töte ár nsu'ö.

14

Ar hogant'uni da ñö ya n'añ'o hñö

¹ Uмба ri муиһу ги пе'су ар мһөте. Hyoñhu ya hogant'uni unga Jö, ne nuya hogant'uniyü, hyoñhu m'et'o gi möñhu nö'ö xi'ahu Jö.

² Ngetho nö'ö togo ñö ya n'añ'o hñö, hingi zo ya jö'i, ñöwise Jö. Hinto pödi tema mö, mödi mönga nö'ö himi fö mam'et'o ngu umba ár Hñö Jö da mö.

³ Ha nö'ö togo mönga tema xipa Jö, zo ya jö'i da te yá ñ'emui, da humbyá муи, ne da hot'i.

⁴ Nö'ö togo ñö ya n'añ'o hñö, japase ár ñ'emui da te. Ha nö'ö mönga te xipa Jö, faxa gatho ya ku da te yá ñ'emui.

⁵ Jange nuga di nemhö gatho gi ñömhöhu ya n'añ'o hñö, mödi töte ár ñho gi mömfu te da xi'ahu

Jö. Ngetho nö'ö togo mönga te xipa Jö, töpa ár nsu togo ñö ya n'añ'o hñö. Nuyu xiñho, hõnse nu'mu ja togo da mö tema di boni, ne da maxa ar nijö.

⁶ Tsi kuhu, xi'mu ga map'u di ñö ya n'añ'o hñö, tema ñho di hös'ahu. Gar hös'ahu n'ar ñho nu'mu gar xi'ahu nö'ö xi utkagi ne xi 'raka Jö ga mö, ne di ut'ahu ya hoga mfeni xi t'akagi.

⁷ Njangu nuya nthuza ne ya 'bida, nu'mu hindi n'añ'o yá nzuni, hindi födi tema thuhu da thut'i di zunt'a n'a wa man'a.

⁸ Ha nu'mu n'ar k'axt'athuxi hinda unga xiñho ár m'ei, nuya ndogu hinda ñhoki da ntunm'u.

⁹ Gi njahup'u n'ehe, nu'mu hinto tso yá mfeni nö'ö te gi möñhu, pontho gi ñösehu.

¹⁰ Xa ja nzeye ya hñö har ximhai, ne gatho'u o yá 'ñu tema di boni.

¹¹ Ha nu'mu hindi pöhu tema di bonga n'a ngu n'a nuya hñö mönga nö'ö togo ñö, handgagihu ngu dar me yap'uhu, ne njap'u di hanthu'ö n'ehe.

¹² Jange nu'ahu, xa gi nehu gi pe'spabihu 'ra ya hogant'uni unga Jö, umba ri muihu xa gi pe'su nu'u da maxa ya ku da te yá ñ'emui.

¹³ Jange nö'ö togo ñö ya n'añ'o hñö, 'yafu Jö da tsa gi pöhu ne gi xifu ya ku tema di boni n'ehe.

¹⁴ Ngetho nu'mu di ñöwihu Jö ha man'ar hñö hingi födi, ma hñöhu mat'ajö, ha numa mfenihu hinte fats'i.

¹⁵ Te ga pehu 'mu. Ma ga ñöwihu Jö ha ma hñöhu, ga pöhu n'ehe tema di xipabihu. Ma ga tuthwu Jö ha ma hñöhu, ga pöhu tema di tuthwu n'ehe.

¹⁶ Ngetho nu'mu di nsundahu Jö di möñhu ya mhö hingi ponga ma mfenihu, hõnse pö ha ma hñöhu, nö'ö togo xi ma da 'yoxtho, hanja tsa da

'ñenö, hö njap'u nö'ö di umfu njamödi Jö, nu'mu hingi pödi tema di möñhu.

¹⁷ Nuju majöni di umfu njamödi Jö, ha nö'ö man'a oxkagihu, hinte faxa nö'ö di möñhu.

¹⁸ Di umba njamödi Jö di tö'ahu ga ñö ya n'añ'o hñö.

¹⁹ Mödi har nijö, töte ár ñho ga mönga kut'a ya mhö ne ga pödi tema di boni, ne njap'u ga uta ma'ra, hinge ga mönga n'anthebe ya nthebe ya mhö ha ma'ra ya hñö hingi födi.

²⁰ Tsi kuhu, hyehup'u gi beñhu ngu n'ar tsi bötsi. Hö, di hñöx'ahu n'ar tsi bötsi hingi pö ar ts'oki, ha gi hyanthu xiñho tema gi beñhu ngu n'ar döta jö'i n'ehe.

²¹ Jangu xi t'ot'a hár T'ofö Jö: Ma ga zo nunar hnininu ha ya n'añ'o hñö ñö ya jö'i 'bu ma'ra ya hai, mödi njap'u hinda ma da 'yode, njanu enga ar tsi Hmu.

²² Nuya n'añ'o hñö gehnu n'ar nt'udi, hingi t'umba ya gamfi, t'umba nu'u hingya gamfi. Ha nu'u togo mönga te xipa Jö, hingi nsipa nu'u hingya gamfi; nuyu hö, nsipabi nuya gamfi.

²³ Nu'mu gathö ya ku n'at'wu da mhunts'i ne gathö di ñö ya n'añ'o hñö, ne da yut'a n'ar 'ra'yo wa n'a hingar gamfi hinte pödi, ha hinda 'ñenö xka 'be ri mfenihu.

²⁴ Hingi njap'u nu'mu gathö gi möñhu nö'ö te xi 'ra'ahu Jö, ne da yut'a n'ar 'ra'yo, wa n'a hingar gamfi, ne da 'yox'ahu, ma da zo ár muì nö'ö te gi xifu, ne da zo ár mfeni.

²⁵ Ne da nhekitho gathö tema pe'sa hár muì, jange dama da ndandihmö da nsundabi Jö, ne da 'ñenö, majöni gi 'buhwihu Jö.

26 Tsi kuhu, nö'ö gi pehu nú'mu xki mhunsu, n'a ngu n'a möñhu nö'ö gi höhu: gi tuthu ya nsadi, gi uthu ya ku. Thokwabihu nö'ö xi ut'ahu Jö, gi möñhu ya n'añ'o hñö, wa gi möñhu te di bonga nuya hñöyu. Gathonu 'yothu, hyoñhu da te yá jamfi ya ku.

27 Ha hõnse ngu yoho hñu, ne 'raman'a di ñö ma'ra ya n'añ'o hñö, ne di 'bu n'a togo da mönga tema di bonga nö'ö mö.

28 Ha nu'mu hinjo'o togo da mönga tema di bonga nuya hñöyu, dá ñhe har nijö, ne di ñöwise Jö.

29 Njap'u nuya mönga te xipa Jö da ñö, dá ñö yoho wa hñu, ne nuya ma'ra da nu ha xiñho te mö wa hin'ö.

30 Ne nu'mu nö'ö to hudi, da t'umba ár mhö Jö, dá ñhe nö'ö man'a, ne da ñö'ö.

31 Ngetho tsá gi möñhu te xi 'ra'ahu Jö, 'raman'a gi ñöhu. Njap'u da bö gatho nö'ö hingi pödi, ne gatho da nhu'mba yá müi.

32 Nuya togo mönga te xi xipa Jö, dá bödi da zixa nunar nt'uninu.

33 Ngetho Jö hingi numañho ar ñöxhnatho, ne'ö ar hogam'üi. Jangu ot'a ha ya mhunts'i gatho nu ma'ra ya nijö, gehnu gi tenthü.

34 Nuya 'behñö da ñhetho ha ya mhunts'i, ngetho hingi t'umba ar seki da ñö. Dá 'yoxtho nö'ö nsi-pabi, ngu mönga har T'ofö.

35 Ha nu'mu ne te da bödi, xta zonga hár ngu da 'yamba ár döme, ngetho hingi nheki xiñho da ñö n'ar 'behñö har mhunts'i.

36 Beñhu hinxpá pomp'u ár mhö Jö, ne hingi hõnse'ihu togo xka 'yöhu.

37 Ne nu'mu n'a gi kaxmbenihu gi möñhu nö'ö xi'ahu Jö, wa gi pe'su ma'ra ya nt'uni unga ár Hñö Jö, pöhu 'mu nuya mhöyu di ot'ahu, yá 'bepate ar tsi Hmu.

38 Ha nö'ö hingi ne da japamasu, yo gi jafumasu n'ehe.

39 Jange tsi kuhu, umba ri muihu gi möñhu te xi'ahu Jö, ne hingi hñöjwu togo ne da ñö ya n'añ'o hñö.

40 Gatho gi 'yothu ngu di 'ñepi, ne di o ár 'ñu.

15

Ár menga nte nu'u xi du

1 Tsi kuhu, di ne gi beñhu nunar hoga mhö da xi'ahu, gehnu xka hñöñhu ne hinxka hyehup'u.

2 Jange xka mpohu, nu'mu xa gi umba ri muihu gi teñhu nunar hoga mhö xta xi'ahu. Ha nu'mu hin'ö, xi m'ep'utho ri ñ'emuihu.

3 Ngetho m'et'o xta ut'ahu nö'ö xi t'utkagi n'ehe: Nunar tsi Hmu Hesukristo bi unga ár te bi gutka ma ts'okihu, ngu enga hár T'ofö Jö.

4 Bi t'agi ne bi mengi bi nte man'agi, ngu enga har T'ofö n'ehe.

5 Ne bi ñ'udi bi hyanda ar Pedro, m'efa bi hyanda nu'u ma'ra yá mpote.

6 Ne m'efa bi ñ'udi bi n'amahyanda mi tho kut'anthebe ya ku. Nzeye 'butho, ma'ra xi du.

7 Ne bi ñ'udi bi hyanda ar Hakobo, m'efa bi ñ'udi bi hyanda gatho ya mpote.

8 Ne ár ngöts'i bi ñ'udi da handga, ngu n'ar tsi ñaxki hingi jwata yá pa.

⁹ Nuga go ár ngöts'igi gatho yá mpotegihe ar tsi Hmu. Hindi 'ñepkagi da t'engagi ár mpotegi, ngetho ndi kumba ár nijö Jö.

¹⁰ Ha Jö xi hwëgagi xi 'raka nunar nsunü. Ne hinxi m'edi nö'ö te xi hwëgagi, ngetho xta töta gatho nu ma'ra ya mpote xta ot'a nzeyë ar 'befi. Mödi hingo xta pesëga, xi maxkagi ár nhwëki Jö.

¹¹ Ngetho hinte ja nu'mü go geke wa go ge'ü. Gatho di mömfe ár mhö ar tsi Hmu, ne go gehnü xka ñ'emüihu.

¹² Ha nu'mü xta xi'ahe ar tsi Hmu Hesukristo xki du ne bi mengi bi nte man'agi, hanja 'ra gi eñhü 'mü hingi pengi da nte nu'ü xi du.

¹³ Nu'mü gi eñhü hingi pengi da nte nu'ü xi du, njap'ü gi koñhü bi mengi bi nte ar tsi Hmu Hesukristo.

¹⁴ Ha nu'mü ar tsi Hmu Hesukristo himbi mengi bi nte man'agi, xi m'ep'ü nö'ö te xta xi'ahe 'mü, ne hinter me'ö ri ñ'emüihu.

¹⁵ Ne pontho yá 'begogihe Jö di katehe. Ngetho xta dāhe majöni di eñhe, Jö bi ko'spa ár te man'agi ar tsi Hmu Hesukristo. Ne hindi njap'ü nu'mü majöni nö'ö gi eñhü hinda mengi da nte nu'ü xi du.

¹⁶ Ngetho nu'mü nuya xi du hingi pengi da nte, njap'ü ar tsi Hmu Hesukristo hinxi mengi xi nte 'mü.

¹⁷ Ha nu'mü himbi mengi bi nte man'agi ar tsi Hmu Hesukristo, hinter m'efi ri ñ'emüihu 'mü, ne hinxi thök'atho'ihü ri ts'okiü.

¹⁸ Ne gatho nu'ü xi du mi ñ'emüi ar tsi Hmu Hesukristo, hage xi m'e'ü 'mü.

¹⁹ Nu'mü da göxkwa gatho har ximhai nö'ö di to'mhü da 'raju ar tsi Hmu Hesukristo,

hwëkategihu, ne di töhu gatho nu ma'ra ñ'uda ma m'uihu.

²⁰ Nunar tsi Hmu Hesukristo, hö, bi mengi bi nte man'agi, ne go gehnu ngu ar 'bet'o sofo. M'et'o xi mengi xi nte, ne m'efa gatho nu ma'ra.

²¹ Ngetho nu'mu n'adar ñ'ohö bi kut'a ar ndöte har ximhai, ma n'adar ñ'ohö bi kut'a ar menga nte.

²² Hö, njangu ar Adan bi kut'a ar ndöte ne gatho nda du, ar tsi Hmu Hesukristo bi kut'a ar menga nte ne gatho nda mengi nda te.

²³ Ne gatho o ár ñu n'a ngu n'a. M'et'o ar tsi Hmu Hesukristo, gehnu bi xokwa ar goxthi nu ma'ra. M'efa nu'u togo xi jamfibi, ma da nangi xta penk'ö n'ehe.

²⁴ Ne da e ar ngöts'i, nu xta wadi da hyomahai gatho ya nsu, ya ndö, ne gatho nu'u pe'sa yá ts'edi, ne da datwa ár ts'ut'wi Jö ár Dada.

²⁵ Ne ma da ndötho'ö, ha nu xta wadi da thomahai gatho yá ñ'uni, da da ar ndö.

²⁶ Nunár ñ'uni ma da hwata ár ngöts'i, gehnu ar ndöte.

²⁷ Ngetho gatho te ja, xi thomahai ne xi ts'e'mba hár wa. Ne nu habu enö, gatho bi ts'e'mba hár wa, hingi ne da 'ñenö xi ts'e'mba nö'ö togo bi umba nunar nsunu n'ehe.

²⁸ Ne m'efa nu xta wadi da ts'e'mba hár wa, gese ár T'u Jö n'ehe ma da ñhese da m'u hár wa nö'ö togo bi hyomahai gatho. Njap'u Jö di ndö gatho nö'ö te ja.

²⁹ Nu'mu hingi pengi da nte nu'u xi du, tema ñho juka nu'u togo nxixthe pöta nu'u xi du. Yo'ö ot'a njap'u 'mu.

30 Yo'ö di ñ'enthe ma tehe gatho ar pa 'mu.

31 Tsi kuhu, majöni di xi'ahu, hyax'mu di ent'a ma te. Ne di johya ngetho xka ñ'emuihu ma tsi Hmuhu Hesukristo.

32 Nú'mu xa da ent'a ma te núnu Efeso, pontho da ntsa'be ya 'muhu, honse ndi honi nga temba yá mfeni ya jö'i, ne nu'mu hiñ'otho ar menga nte, tema ñho 'mu. Ha hingi töte ár ñho ga ñuñhu, ga tsithehu, ngetho xudi ga tuhu, ngu mhö.

33 Yo ma gi ñhehu togo da hya'ahu, ngetho nu'u togo ñ'owi ya ts'ojö'i ma da ts'omba yá hogam'ui.

34 Zot'a ri dahu, ne hyehu ar ts'oki, ngetho 'ra hingi pöhu Jö. Di 'bet'a ri tsahu di xi'ahu njap'u.

35 Da tsá gi 'ñeñhu 'ra: Hanja ma da mengi da nte nuya xi du. Tema ndo'yo ma da me'sa nu xta nanga man'agi.

36 Xa xka 'be ri mfenihu. Gi pöhu, nöö te gi pothu, m'et'o da du, ne ka da bots'e.

37 Nuna te gi pothu, hinga get'ö ma da boxa man'agi, honse ár mu ar t'ei, wa man'ar nda go pox'ö.

38 Ha Jö gehnu umba yá 'bai ngu bi ne'ö. Ne n'a ngu n'a ya nda bi umba ár 'baise, hingi ñhehwi nu ma'ra.

39 Njap'u nu'u togo pe'sa yá ndo'yo, hingi 'rangutho. N'añ'o ár ngo ya jö'i, man'a yá ngo ya mangazu'we; man'a yá meti ya hwö, ne man'a yá meti ya ts'int's'u.

40 Ne n'añ'o yá ndo'yo nu'u 'buhnu mhets'i, ne n'añ'o nu'u 'bukwa har ximhai. Ne hingi ñhe ár nzatho nu'u 'buhnu mhets'i ngu nu'u 'bukwa har ximhai.

41 N'ár nzatho ar hyadi, man'ár nzatho ar zönö, ne man'a ár nzatho ya tso. Ne nuya tsoho hingi ñhe ár nzatho n'a ngu man'a.

42 Njap'u ár menga nte nu'u xi du, da t'a ár ndo'yo ts'oni, ne da mengi da nanga n'ar ndo'yo hinda ma da ts'oni.

43 Nö'ö da t'agi, 'bepkagihu ma tsahu, ha nö'ö da nangi eska ma nsuhu. Nö'ö da t'agi went'atho, ha nö'ö ma da nangi, xa di ja ár ts'edi.

44 Ma da t'a nunar ndo'yonu xta pe'suwa har hai, ne xta mengi da nte di ñhehwi ár ndo'yo nuya bi 'bu mhets'i. N'añ'o ar ndo'yo di pe'suwa har ximhai, ne n'añ'o ar ndo'yo ma ga pe'sunu.

45 Njanu xi nt'ot'a har T'ofu: Bi thoka ar m'et'o ñ'oho, gehnu ar Adan te ár hñö. Nö'ö ar 'befa Adan, gehnu ar Hñö unga ar te.

46 Ne hingi 'bet'o nunar ndo'yo ñhehwi nu'u bi 'bu mhets'i. 'Bet'o nu'u pe'spa yá ndo'yo ya meximhai, ne m'efa nu'u pe'spa yá ndo'yo nu'u bi 'buhnu mhets'i.

47 Nunar m'et'o ñ'oho, ar meximhai bi nju ar hai bi thoki. Ha nunar ñoho ñ'oho, gehnu ar tsi Hmu ar memhets'i.

48 Nu'u di hñöxa nö'ö bi nju ar hai bi thoki, gehya nuya 'bukwa har ximhai. Ha nu'u di ma mhets'i, di ñhehwi nö'ö xpa e mhets'i.

49 Ne jangu di hñöxkagihu nö'ö 'bukwa har ximhai, n'ar pa di hñöxkagihu nö'ö xpa e mhets'i.

50 Ne di xi'ahu tsi kuhu, nunar ndo'yonu di pe'suwa har ximhai, hinda ma da hñönu ár ts'ut'wi Jö. Hinda yutnu nö'ö da ts'oni, hinda nthöskwi nö'ö hinda ts'oni.

51 'Yohu ma ga xi'ahu n'ar mhö himi födi: Hinga gatho ma ga hwëthu, mödi hö, gatho ma da mpongagihu ma 'baihu.

52 Ngu ár nihi n'ar hwei dama da thotho, njap'u xta nzunga ar ngöxa k'axt'athuxi. Ngetho ma da thuxt'i, ne nuya xi du ma da njuts'i da t'umba man'ar ndo'yo hinda ma da du. Ne nuju gar 'buthu, ma da 'bongagihu ma ndo'yohu.

53 Ngetho mahyoni nunar ndo'yonu thege, da mponi, hinda mengi da du. Nupya tu, ne nu'mú, hinda thege.

54 Ne nu xta wadi da mponga nuna tu, hinda ma da thege, ne nuna thepya, hinda the 'mu. Nu'mú hö, da tho nö'ö engä har T'ofö: Xi nhwata ar ndöte, hinda mengi da me'sa ár ts'edi.

55 Tsi ndöte, habu ba ko ri m'ite. Tsi nt'agi, te bi ja nuya pa ngi töte.

56 Ngetho nunár m'ite ar ndöte, gehnu ar ts'oki, ha nunar ts'oki ju ár ts'edi ha ya 'bepate.

57 Ma ga umfu njamödi Jö xi jaju xta ntötehu xta ñ'emuihu ma tsi Hmuhu Hesukristo.

58 Jange ma tsi hmöka kuhu, hñuxa xiñho ri ñ'emuihu. Yo ma gi ñhehu togo da mas'a ri ñöhu. Ne xa gi umba ri muihu gi mpehu här 'befi ar tsi Hmu. Gi pöhu, gatho nunar 'befi gi pefu ar tsi Dada, hinda ma da njap'utho.

16

N'ar mfats'i 'bempa ya ku

1 Nupya di xi'ahu, nunar mfats'i 'bempa ya ku hyoya, tenthu nunar mhö da 'bepa ya nijö 'buhnu har hai Ngalasia.

² Tat'a hñöto har 'bet'o mpa, n'a ngu n'a gi 'weju n'a tsi tui tengu ár nzeýe xka töhu. Nzöñhu gi kwathu, ne nú'mu xka tsomp'u, hinge ka gi ndui gi johu.

³ Ne xka tsomp'u, ga pehna nu'u xka hwañhu, ne xka umfu n'ar he'mi da hñöxa ar mfats'i ma da umba ya ku me Herusalen.

⁴ Ha nu'mu xiñho ga maga n'ehe, ga me'be'u.

Nuya 'befi beni da 'yot'a ar Pablo

⁵ Ma ga map'u ga k'ös'ahu nu xka jwadi ga tho har hai Nmasedonia, ngetho mahyoni ga thohnutho.

⁶ Di beni ga kohwihu 'ra ya tsi pa. Nu'mu da tsa ga 'buhwihu ga to'mi da tho ya tse, ne m'efa gi 'raju n'ar hoga nt'edi, ga ju ma 'ñu habu gar ma.

⁷ Ngetho nupya hindi ne ga nu'ahu nhixt'itho. Di ne ga 'bup'u 'ra ya tsi pa, nu'mu da 'raka nseki Jö.

⁸ Ma ga 'bukwatho Efeso, ga to'mi da tho ar dango Pentekoste.

⁹ Ngetho xa xi xo ar goxthi tsa ga pepa ar tsi Hmu. Di to'mi ga tö nze ya jö'i, mödi ja nzeýe togo hingi ne da hyegagi.

¹⁰ Nú'mu da zomp'u ar ku Timoteo, hyanthu di 'bui xiñho, ngetho nö'ö, ot'wa ár 'befi Jö nguga n'ehe.

¹¹ Jange numansuhu ne umfu n'ar hoga nt'edi da pengi da e da k'öskagi, ngetho di to'mi da zohwi nu ma'ra ya ku.

¹² Ha nu ar tsi ku Apolo, da apa ar möte nda mewi ya ku ma nda k'ös'ahu. Himbi ne bi mapya, mödi da map'u, nu xta nja ár mpongi.

Ya ngöxanzengwa

13 Zot'a ri dah_u, zeta ri ñ'emuih_u. Yo gi wenth_u, ne xa gi noxj_u.

14 Gatho nõ'ö te gi 'yoth_u, gi pe'su ar mhöte gi 'yoth_u.

15 Tsi kuh_u, gi pöh_u ar ku Tefa ne yá mēni. Gehy_u ya 'bet'o ku xi jamfi núnu Akaya, ne xi 'yentyá tey_u da maxa ya gamfi.

16 Di a'ah_u ar möte gi 'yoth_u gatho nuya faxte ngu'u, ne nu'u tsabi mpe hár 'befi Jö.

17 Da njohya bi zo ar ku Tefa, ar Fortunato ne ar Akaiko, gehy_u togo pot'ah_u 'bukwa.

18 Ngetho bi hubga ma mui ne ri muih_u n'ehe, jange numañhobih_u nuya kuy_u.

19 Zengwa'ih_u ya ku mhunts'a ha ya nijö 'bukwa har hai Asia. Ne ar Akila, ar Prisila ne ya ku mhunts'a ha yá ngu'u, gathoy_u zengwa'ih_u har mhöte unga ar tsi Hmu.

20 Zengwa'ih_u gatho ya ku 'bu ingekwa. Nzengwah_u n'a ngu n'a, ñhuh_u ngu gar kuh_u.

21 Nuga dar Pablo, di peñ'ah_u nunar nzengwan_u di ot'ase.

22 Nõ'ö togo hingi mö ar tsi Hmu Hesukristo, dá zutwa ár kwe Jö. Ar tsi Hmu Hesukristo 'bap'utho da ehe.

23 Dá hyex'atho'ih_u ár nhwëki ar tsi Hmu Hesukristo.

24 Di mö'ah_u gi gathoh_u har mhöte unga ar tsi Hmu Hesukristo. Dá njap'u.

**Àr 'ra'yo nkohi Jö har ñhöñhö maxei ntongwi
ár mahwifí har hai m'onda ne har ñhömfó
New Testament in Otomi, Querétaro (MX:otq:Otomi,
Querétaro)**

copyright © 2009 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Otomi, Querétaro

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Otomi, Querétaro

otq

Mexico

Copyright Information

© 2009, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Otomi, Querétaro

© 2009, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022

a3e32dbb-4826-53d8-92fc-afaa86ffff04